

FRİG VADİSİ KAYA GÖRÜNÜMLERİNİN SANATSAL UYGULAMALARI VE DEĞERLENDİRMELERİ

Selda MANT MENAY

Doç.Dr. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, seldamant(at)hotmail.com

ÖZ

Anahtar kelimeler:
*Frig Vadisi,
doku,
eser analizi*

Frigler, M.Ö. 7.yüzyılda Anadolu'da Frigya adı verilen coğrafyaya hakim olan ve geride birçok açık hava anıtı bırakan parlak bir uygarlıktır. İkinci Kapadokya olarak anılan ve Frig Vadisi olarak bilinen bu coğrafi bölge, Kütahya, Eskişehir, Afyon bölgesinde yer almaktadır. Bölge kaya anıtları, motif ve bezemeleriyle zengin bir bölgedir. Bu bölgenin sanatsal anlamda ele alınması, şehrin tarih ve kültürel mirasına dikkat çekilmesi açısından önemlidir. Bu çalışmanın amacı, Frig Vadisi'ni kaplayan kaya ve kaya anıtlarının, bezeme ve motiflerin sanatsal yorumlara dönüştürülmesi ve bu eserlerin analiz edilmesidir. Bu çalışma, betimsel ve nitel olarak tasarlanmıştır. Çalışmada gezi, inceleme ve uygulama yöntemleri kullanılmıştır. Bu kapsamda ele alınan uygulama çalışmaları, 2016-2017 yılları arasında Dumlupınar Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri tarafından desteklenen "Frig Vadisi'ne Sanat Yoluyla Dokunmak"(Proje No:2016-13) adlı projede görev alan Güzel Sanatlar Fakültesi'nde lisans eğitimi gören 15 öğrencinin yaptığı 22 eserden derlenmiştir. Bu çalışmada 9 öğrenciye ait 10 eserin plastik eser analizleri yapılmıştır. Çalışma kapsamında ele alınan eserlerde; Frig Vadisi kaya anıtları, anıtları süsleyen kabartmalar, yazıtlar, motifler, estetik bir kaygı ile yorumlanmıştır.

ARTISTIC APPLICATIONS AND EVALUATIONS OF FRIG VALLEY ROCK VIEWS

ABSTRACT

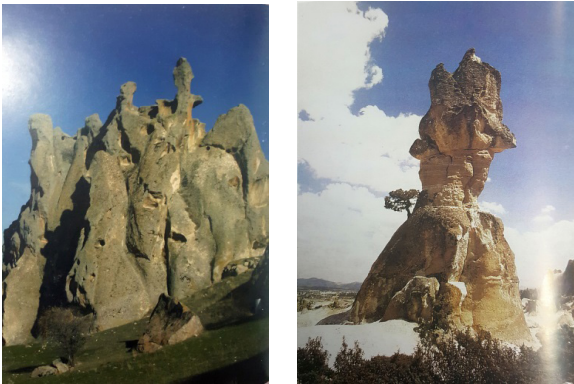
Keywords:
*Phrygia Valley,
texture,
work analyses*

The Phrygians are a bright civilization that dominated the geography called Phrygia in Anatolia in the seventh century BC and left behind many open-air monuments. This geographical region, known as the second Cappadocia and the Phrygian Valley, is located in Kütahya, Eskişehir, Afyon. The region is rich with rock monuments, motifs and decorations. Considering this region from an artistic perspective, it is important to draw attention to the history and cultural heritage of the city. The purpose of this study is to transforming rock and rock monuments, embellishments and motifs that cover the Phrygian Valley into artistic interpretations and analyze these works. This study is defined as a qualitative study. Excursion, examination and practice methods are used in this study. Works constitute the scope of this research were compiled from 22 works of 15 students who were took part in the "Touching the Phrygian Valley through Art" (Project No: 2016-13) project supported by Dumlupınar University Scientific Research Projects. 10 art Works of 9 students were selected and analyzed in this study. In the analyzed art works, Phrygian Valley rock monuments, embossments, inscriptions, motifs have been interpreted with an aesthetic concern.

Giriş

Frigler Antik Çağ boyunca Anadolu toprakları üzerinde uzun yıllar varlığını göstermiş olan çok önemli uygarlıklardan birisidir. M.Ö. 7. Yüzyılda ortaya çıkan Frig Uygarlığının izlerine, günümüzde Frig Vadisi olarak bilinen Kütahya, Eskişehir Afyon bölgesinde rastlanmaktadır. Tarihi, doğal ve kültürel kaynağa sahip olan bu gizemli bölge 'ikinci Kapadokya' olarak bilinir.

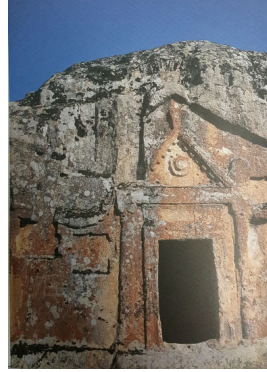
Frigya(Phrygia)'daki peri bacaları (Resim 1,2), şeytan minareleri, bin inler, kaya kale ve yerleşmeleri, kaya kiliseleri, kaya mezarları (Resim 3,4), kaya tapınakları, kaya sarnıçları, kaya mihrapları ve kabartmalı heykelli kaya cepheleri, höyükler ve anıtlar, tümülüs mezarlarda bulunan eserler doğanın görkemli görünümleridir (Uçankuş, 2002:2). M.Ö. 10-8. yüzyıllarda Orta Anadolu platosunun büyük bir bölümünü içine alan Frigya ülkesinin asıl çekirdeğini meydana getiren alan Sangarios (Sakarya) nehri ve Maiandros (Menderes) nehri- nin yukarı kaynakları arasındaki küçük platodur. Bu dar alanın içinde, yükseklikleri 900, 1500, 2500 m.'ye kadar çıkan tepeler, derin vadiler, geniş çukurlar, değişik arazi engebeleri, ilginç görünüşlü çöküntüler, ve çıkıntılar göze çarpar. Frigya'nın iki önemli merkezi vardır; biri siyasal bir yönetim merkezi olan Gordion (Yassihöyük- Polatlı), diğeri de dinsel bir merkez olan, yazlık Midas kenti (Yazılıkaya) dir. Pers kralları tarafından yapılan , Kral Yolu Frigya'dan geçer. Bu yol Batı Anadolu'da Sardes'ten başlayarak Orta Anadolu'ya oradan da Kilikya Kapısı (Külek Boğazı)'ndan aşarak Susa'ya kadar uzanır (Uçankuş, 2002:15). Bu yol dolayısıyla da Frigler'in güçlü bir ticari yaşamı vardır (Algan ve Ongar, 1990: 26).

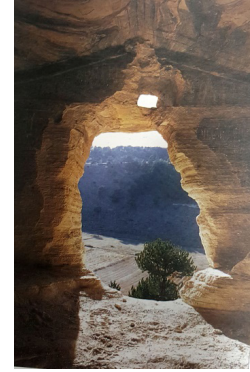
Resim 1. Frig Peri bacaları

Eskişehir, Afyon ve Kütahya illeri arasında uzanan dağlık Frigya Bölgesi, Frigler'in tarihleri boyunca siyasi ve kültürel açıdan en güçlü ve etkili oldukları kesimdir. Bu bölgedeki kale tipi yerleşmeler ve bu yerleşmelerin çevresinde yer alan kaya anıtları ise Friglerin geride bıraktığı en önemli mimari yapılarıdır. Bunlar yüksek düzeydeki taş ve kaya işçiliğinin somut belgelerini oluşturmaktadır. Ayrıca, Frigler, bu

toprakları adeta tek tanrı gibi taptıkları Ana Tanrıçaları Matar Kubileya için gizemli kült anıtlarıyla donatmıştır. Otantik Frig dini tapınımlarının somut tanıklarını oluşturan bu anıtlar ana kayaya oyulmuş fasadlar, altarlara ve nişlerden oluşur. Bu anıtlar, tanrıçanın karakteri gereği çoğunlukla yerleşmelerin dışında, ormanlık, ıssız ve gizemli doğanın ortasındaki kayalık alanlarda yer alır (Sivas, Tüfekçi, 2007 : 13).

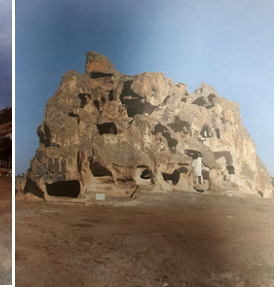
Resim 3. Yapıldak kale Mezar Odası(Solda)

Resim 4. Mezar Odasından Zahren Deresi(Sağda)

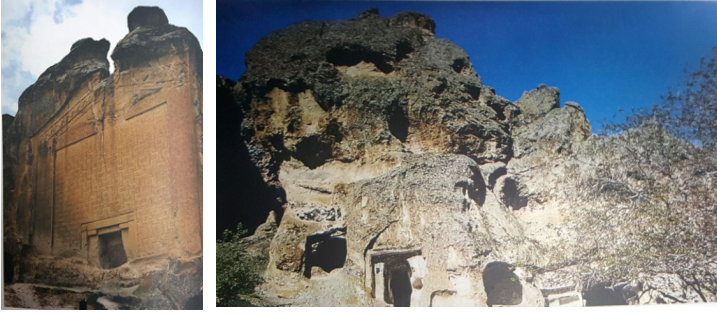
Resim 5. Midas şehrinin bulunduğu plato (solda)

Resim 6. Kırkgöz Kaya Mezarları (Sağda)

Tüm Frigya bölgesinin en önemli antik yerleşim merkezlerinden biri olan, çevresinde ve üzerinde bulunan görkemli Frig anıtlarıyla oldukça büyük önem taşıyan Midas şehri (Resim 5, 6), Eskişehir ili Yazılıkaya Köyü'nün hemen üst kısmında yer alır. Midas şehri aynı zamanda Yazılıkaya adıyla da anılır. Yazılıkaya tuf türü kayalardan oluşan bir platform üzerine kurulmuştur(Algan ve Ongar, 1990: 35).

Eskişehir' e bağlı Han İlçesinin Yazılıkaya Köyü'nde kayalık bir tepede yer alan kült merkezi bugünkü adını üzerinde Midas ismi okunan ünlü kayadan alır (Sevin, 2003 : 267-268). Yazılıkaya'da bulunan anıtlar arasında en önemlisi olan Midas Anıtı (Resim 7) yüksekliği 20 metreye yaklaşan, üzerinde geometrik süslemeleri, orta kısmında tapınma sırasında ana tanrıça Kibele'nin konduğu bir niş bulunan yaklaşık 400 metrekarelik bir yüzeyi kaplayan dev bir anıttır (Algan ve Ongar, 1990: 38).

Resim 7. Yazılıkaya Midas Anıtı (Solda)

Resim 8. Frig Kaya Anıtlarından bazı mezar odaları (Sağda)

Frig Vadisi, kolay işlenebilen volkanik tüflerden oluşan jeolojik bir yapıya sahiptir. Bu doğal yapı, kayaların oyularak inşa edildiği özgün bir mimarinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Resim 8).

Dağlık Frigya yerleşim ve anıtlarına diğer bazı örnekler ise şöyledir; Küçük Yazılıkaya (Bitmemiş Anıt) (Resim 9), Sofça Köyü Frig Kaya Mezarları (Resim 10), Arezastis Anıtı, Hamam Kaya, Gerdek Kaya, Doğanlı Kale (Resim 11), Gök-göz, Akpara, Pişmiş, Kocabaş Kaleleri, Kümbet Vadisi ve çevresinde İnli , Yapıldak Kale (Resim12), Kümbet Bahşeyiş Anıtı, Göynüş Vadisi'nde Arslantaş, Yılan Taş, Mal taş Anıtı; Burmeç Anıtı ve Aslankaya Anıtı, Deliklitaş Anıtı , Fındık Kale (Resim 13)(Algan ve Ongar, 1990:52-121).

Resim 9. Küçük Yazılıkaya, Bitmemiş Anıt (Solda)

Resim 10. Sofça Köyü Frig Kaya Mezarları (Sağda)

Frigler, İ.Ö. 695 yılında Kafkasya üzerinden gelen Kimmerlerin saldırısına uğramışlar, tüm Frig kentleri yakılıp yıkılmıştır. Efsaneye göre Kimmerler'e karşı yurdu koruyamayan ve büyük üzüntüye düşen Midas, altın bir kaseye doldurduğu boğa kanını içerek yaşamına son vermiştir (Algan ve Ongar, 1990: 26).

Resim 11. Doğanlı Kale (Solda)

Resim 12. Yapıldak Kale Mezar Odası (Sağda)

Resim 13. Fındık Kale (Solda)

Resim 14. Frig Kaya Anıtı Atlı Savaşçı Kabartma(Sağda)

Yöntem

Bu araştırma nitel tarama modelinde betimsel bir araştırmadır. Çalışma kapsamında gezi, inceleme ve uygulama yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemini 2016-2017 yılları arasında Dumlupınar Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenen "Frig Vadisi'ne Sanat Yoluyla Dokunmak" (Proje No:2016-13) adlı Bilimsel Araştırma Projesi'nde Güzel Sanatlar Fakültesi adına projede görev alan 15 lisans eğitimi gören öğrenciden, 7'sinin resim teknikleri (yağlıboya, akrilik, karışık teknik, kolaj) ile yapmış oldukları 10 eser oluşturmaktadır. Eserler, plastik yaklaşımla analiz edilmiştir.

Plastik eser çözümlemelerinde; eseri oluşturan plastik unsurların birbirleri ile ilişkisi değerlendirilir. Kompozisyon, valör, ışık ve leke incelemeleri ve bunların meydana getirdiği hareket söz konusudur (Büyükişleyen ve Özsezgin, 1993: 6).

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde resim teknikleri (yağlıboya, akrilik, kolaj ve karışık teknik) ile yapılan 10 eserin plastik açıdan analizlerine ilişkin aşağıdaki bulgulara yer verilmiştir.

Resim 15. Durmuş ABA, 70x80 cm. T.Ü.Y.B.

Resim 16. Pınar AKTAŞ, 100x120 cm. T.Ü.K.T.

Resim 15'te Midas şehrinde (Yazılıkaya) bulunan Frig kaya işçiliği ve mimarisinin en özgün eserlerinden biri olan ve Kırkgöz (Resim 6) olarak adlandırılan kaya mezarlarının cepheden görünümü yorumlanmıştır. Çalışma tuval üzeri-

ne yağlıboya tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Öğrenciler, gezi esnasında gözlemlediği ve çektiği fotoğrafları referans alarak çalışmasını gerçekleştirmiştir. Ana kayaya oyulmuş fasadlar (mihraplar), altarlara (sunaklar) ve nişlerden meydana bu gelen kaya oluşumunu konu alan çalışmada kullanılan renkler gri, sarı, yeşil, kahverengi ve tonlarıdır. Kompozisyonda koyu leke olarak gösterilen oyuklar (nişler) ın tekrarı resme doku etkisi kazandırmaktadır.

Resim 16'da dağlık Frigya bölgesinden kayaların izlenimleri kolaj tekniği ile soyut kompoze edilmiştir. Büyük kaya kütlesi ve küçük kaya parçalarının yüzeye yerleştirilişi biçimi resmi canlı ve hareketli kılmaktadır. Tuval üzerine transfer tekniği kullanılarak yapılan çalışmada resme hakim renk kahverengi ve tonlarıdır. Fonda kullanılan açık mavi gökyüzü etkisi yaratmaktadır. Kayaların üzerinde yer yer kullanılan parlak turuncular ise gözün tüm yüzeyde gezinmesini sağlar. Resimde kaya dokuları üç boyutlu görünüm etkisini kuvvetlendirmektedir.

Resim 17'de Ana Tanrıça Kybele'nin ve Kral Midas'ın Ülkesi Frigya'dan doğal oluşum bir kaya anıtının en uç kısmı konu edilmiştir. Kompozisyon oluşturulurken yüzeyde, etkili ve dikkat çekici görüntüler elde etmek için, dokusu ve etkisi güçlü bir kaya seçilmiştir. Teknik olarak transfer ve karışık teknik kullanılan çalışmada, fonda açık maviler, ve yer yer sarılar, kaya üzerinde ise kahve rengi tonları, okru sarısı yoğunudur. Kayanın kütsel görüntüsü ve doku etkileri ile dokunma etkisi uyandıran realist denebilecek bir çalışmadır.

Resim 17. Pınar AKTAŞ, 70x80 cm. T.Ü.K.T.

Resim 18. Buse ALTAN, 100x120 cm. T.Ü.Akrilik

Resim 18'de Frig Vadisi'nden bir görünüm yer almaktadır. Resimde kaya anıtlarının uzaktan görünümü, yol, çimenler, ağaçlar resmi oluşturan nesnelerdir. Teknik , tuval üzerine akrilik boyadır ve siyah beyaz nötr renklerle ve nokta çizgi ve lekeyle çalışılmış bir resimdir. Tuval yüzeyinde gör-sel (yapay) doku etkileri görülmektedir. Sanat malzemesiyle üretilen doku etkileri görsel dokulardır. Eğer doğal dokuları, noktalar, çizgiler, renkler, lekeler vb. öğelerle, herhangi bir yüzey üzerinde resimsel olarak ifade edersek, yapay doku

ifadelerini yaratmış oluruz (Atalayer, 1990 : 194). Mesela pürüzlü değil, pürüzlülüğü anlatmak için nokta, çizgi, şekillerle çalışılır. Bu resimde de dokular nokta, çizgi, açık-koyu lekeler kullanılarak verilmiştir.

Resim 19. Özge KOÇAK, 100x120 cm. T.Ü.K.T

Resim 20. Aynur ÇİÇEK, 70x80 cm. T.Ü.Y.B.

Resim 19'da Sofça Köyü Frig Kaya Mezarları (Resim 10) görünümünün, karışık teknik (beyaz tutkal, talaş, akrilik boya) ile yüzeyde doku etkisi yaratarak verilmeye çalışıldığı görülür. Mağara sarkıtlarını andıran çalışmada öğrenci, kayaların kendinde hissettirdiği duyguları farklı malzemeler kullanarak vermeye çalışmıştır. Çalışma koyu zemin üzerine tutkal akıtılarak gerçekleştirilmiştir. Aralarda pencere gibi, koyu leke olarak oyuk nişler görülmektedir. Yeşil, mavi ve kahveler, kullanılan renkler arasındadır.

Resim 20'de kayanın üzerinden bir kesit, ayrıntı görülmektedir. Resim, tuval üzerine yağlıboya ile gerçekleştirilmiştir. Açık kompozisyon olarak yapılan çalışma, soyut resmi andırmaktadır. Bu çalışmada yine plastik etkiyi sağlamak amacıyla görsel doku denemeleri yapılmıştır. Kahverengi tonlarla verilen kaya yüzeyi, yeşil yosunlarla kaplıdır. Yosunların çevresinde kullanılan konturlar gölge etkisi yaratarak üç boyut görünümünü arttırmaktadır. Çalışmanın, gerçekte pürütükleri olmamasına karşın pürütük etkisi verilmiş, yani optik ya da görsel doku tekniği kullanılmıştır.

Resim 21. Mikail DÜZGÜN, 100x120 cm. T.Ü.Y.B.

Resim 22. Huriye YENİŞAN, 80x100 cm. T.Ü.Y.B.

Resim 21’de Frig mezar odasından doğanın görünüşü tuval üzerine yağlıboya olarak resmedilmiştir. Çalışma, Resim 4’teki “Mezar Odasından Zahren Deresi” görünümünü andırmaktadır. Kompozisyon koyu leke ağırlıklıdır. Mağara biçimindeki oyukun (mezar odası) ışık sızan yerleri kaya dokusunu bize hissettirmektedir. Resmin merkezinde ise aydınlık açık hava, ağaç ve bitkiler siluet şeklinde gösterilmiş, burada hava perspektifi uygulanmış.

Resim 22’de Dağlık Frigya’nın kuzeybatı ucunda, Kühtahya sınırları içinde yer alan ve bir Frig yerleşimi olan Fındık Kale (Resim 13) den bir görünüm ele alınmıştır. Bu kale, gezgin Van Reber’in maddi destekleriyle E. Bradenburg’un 1901-1904 yılları arasında yaptığı Frigya araştırmaları sırasında bulunmuştur (Algan ve Ongar, 1990 : 121). Çalışma, tuval üzerine yağlıboya ile yeşil ve kahve tonları kullanılarak realist olarak gerçekleştirilmiştir. Kayalar, ağaçlar bitkiler ayrıntıdan uzak, lekesele etkilerle verilmiştir. Kayalar üzerinde kullanılan açık kahve-sarı ile verilen ışıklılık etkisi dikkatleri o noktaya çekmektedir.

Resim 23. Betül ERÜNSAL, 100x120cm. T.Ü.Y.B.

Resim 24. Pınar YILDIRIM, 100x120cm. T.Ü.Y.B.

Resim 23 ’de Yapıldak Kale Mezar Odası (Resim 12) üzerindeki benzer, kaya anıtlarının üzerinde kullanılan şekiller ve bezemelerden yola çıkılarak bir kompozisyon oluşturulmuştur. Kompozisyonda bir kaya mezar odasının girişi, kapının üzerinde üçgen alınlık, helezonik spiraller, çizgiler ve değişik şekiller görülmektedir. Resim tekniği tuval üzerine yağlıboyadır. Kahverengi tonları resmin geneline hakimdir. Motifler ve şekiller koyu konturlarla ve dikkat çekici büyüklükte ifade edilmiştir.

Resim 24’ te Dağlık Frigya Bölgesi’nde Midas şehrinin bulunduğu platonun uzaktan görünümü peyzaj olarak resmedilmiştir. Burada Kapadokya görünümüne benzeyen, uzaktan nişlere benzer oyukları algılanan, tapınımla ilgili olduğu düşünülen kaya oluşumlarına genel bakış yer almaktadır. Kullanılan renklerden dolayı tuf kaya yapısı hissedilmektedir. Çalışmanın tekniği tuval üzerine yağlıboyadır. Görsel

alandaki dokusal etki, bakış açısına, bakış uzaklığına ve algılama koşullarına bağlı olarak, aynı cins şeylerin çok sayıda ve dizgesel özelliklere dayanarak yan yana gelmeleriyle izleyicide bıraktıkları ve görsel yolla algılanan etkidir (Germaner, 1997 : 467) Bu tanımdan yola çıkarak pastel tonlar kullanılan kayaların büyük, küçük farklı boyutlarda oluşu ve sıralanışının resimde doku etkisi yarattığı söylenebilir.

Sonuç

Frigya bölgesi, coğrafyası, jeolojik yapısı, doğal güzellikleri, vadileri, kayalıkları, kaleleri, kaya mezarları, Ana Tanrıça Kybele’ye adanmış açık hava tapınakları, su sarnıçları, antik yolları, arkeolojik kalıntıları ile günümüze ulaşmış zengin bir kültür merkezidir. Bu yönleriyle Frig Vadisi sanatsal çalışmalarda konu olarak ele alınması gereken bir yerdir.

Proje çalışanı öğrenciler, yaşadıkları çevrede bulunan ve ‘İkinci Kapadokya’ olarak bilinen bu bölgeyi gezip görmüşler, fotoğraflamışlar ve keşfetmişlerdir. Çalışmalarında, Frig Vadisi kaya mimarisinin tarihi ve doğal dokusunu, estetik kaygı anlayışı içerisinde, teknik ve malzemenin imkanlarını da kullanarak, denemeler yapmışlardır.

Bu çalışma ile Frig Vadisi’nin tarihi ve kültürel mirasına sanat yoluyla dikkatlerin çekildiği ve genç bireylerin yaşadıkları çevreyi tanımalarına ve sanat yoluyla bölgenin tanıtımına katkıda bulunmalarına katkı sağladığı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Algan, Ertuğrul ve Ongar, İrfan. Kral Midas’ın Ülkesi Frigya. Eskişehir : Esbank Kültür Yayınları, 1990

Atalayer, Faruk Temel Sanat Öğeleri. Eskişehir : Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1990

Büyükişleyen, Zahit ve Özsezgin, Kaya. Sanat Eserlerini İnceleme. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1993

Germaner, A.T. Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi. Cilt : 1, İstanbul : Yem Yayınları, 1997

Uçankuş, Hasan Tahsin. Ana Tanrıça Kybele’nin ve Kral Midas’ın Ülkesi Phrygia (Kültür Rehberi). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002

Sevin, Veli. İletişim Anadolu Uygarlıkları, Eski Anadolu ve Trakya Başlangıcından Pers Egemenliğine Kadar. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003

Sivas, Tüfekçi Taciser. Frigler ve Frig Uygarlığı. Friglerin Gizemli Uygarlığı. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007